

ناشر تخصصی دروس عمومی
ناشر تخصصی علوم انسانی

ویرایش جدید

مجموعه کتاب‌های هدف‌دار

علوم و فنون ادبی ۱۵

معصومه سلیمی

درسنامه جامع و آموزشی
۶۳۳ پرسش چهار گزینه‌ای و تشریحی
خودارزیابی و کارگاه تحلیل فصل

سخن ناشر

«به علوم انسانی خوش آمدید.» این را کسی به شما می‌گوید که خودش از زمانی که وارد دانشگاه تهران در رشته علوم اجتماعی شد، تا به امروز، همه فعالیت‌های نوشتاری و نشری و آموزشی‌اش بیش از همه، برای رشته علوم انسانی بوده است. و شما گام در رشته‌ای گذاشته‌اید که در تمام جهان، به عنوان رشته‌ای شناخته می‌شود که «توسعه» در همه ابعاد آن مدیون این رشته است.

و نمی‌شود یک کشور توسعه‌یافته و پیشرفته به وجود آورد بدون وجود دانش‌آموزان و دانشجویان پویایی که مبانی تفکر توسعه‌ای را شکل داده باشند.

برای قدم گذاشتن در مسیر پیدایش دانش‌آموزان و دانشجویان پویا چند مقدمه - به نظر من - وجود دارد که دوست دارم شما را با آن آشنا کنم.

مقدمه اول: آن است که حس افتخار را در خود پرورش دهیم.

درست است که این حس افتخار وابسته به رفتارها و گفتارهای اطرافیانمان از جمله خانواده، دوستان، معلم‌هایمان و ... است و شاید با توجه به عدم شناختی که از رشته ما دارند، نتوانند این حس افتخار را به ما منتقل کنند اما، شما که می‌توانید. شما می‌توانید با خواندن و دیدن بزرگان علوم انسانی دنیا، متوجه شوید که ارزش رشته‌تان چقدر است.

مقدمه دوم: با درس‌های علوم انسانی به عنوان درس حفظی برخورد نکنید.

شاید خودتان هم به اشتباه گفته باشید که «درس‌های علوم انسانی حفظی هستند و من هم حفظی‌اتم خوب است» و آمده‌اید به این رشته. من معتقدم هیچ درسی در مدرسه و دانشگاه درس حفظی نیست بلکه متأسفانه ما حفظی می‌خوانیم و حتی به ما حفظی درس می‌دهند. مگر می‌شود درس «اقتصاد» حفظی باشد؟ درسی که اساس هر جامعه مبتنی بر آن است. یا درس علوم و فنون ادبی یا جغرافیا. این‌ها حفظی نیستند بلکه قابلیت «یادگیری» دارند.

مقدمه سوم: به درس ریاضی حمله کنید.

شاید برخی از شما، با درس ریاضی راحت نبوده باشید، اما به شما قول می‌دهم که اگر نگذارید که ترس از ریاضی به شما غلبه کند، همراهیتان می‌کنیم تا ریاضی را خوب یاد بگیرید. شاید الان به خودتان گفته باشید: اصلاً چرا باید ریاضی را خوب یاد بگیرم؟ پاسخ من این است که دو درس در رشته علوم انسانی وجود دارد که به ذهن شما توانایی اندیشیدن منظم و ساختمند می‌دهد. یکی ریاضی است و دومی منطق. علوم انسانی پر است از مفاهیم متنوع و گاهاً متضاد و پر است از پیچیدگی‌ها و به همین دلیل، دانش‌آموز و دانشجوی رشته انسانی نیاز دارد که به حوزه نظریه ساختن وارد شود. نیاز به این دارد که مدل‌های مختلف را بسازد و برای همین هم نیاز به تفکر ریاضی و منطقی دارد.

و در نهایت این که آرزو می‌کنم که علوم انسانی توسط شما در این کشور، بالاد و قدرتمند گردد.

پیشگفتار سخن ناشر

و حید تمنا

فصل اول

- ۶ درس اول: مبانی تحلیل متن
۱۴ درس دوم: سازه‌ها و عوامل تأثیرگذار در شعر فارسی
۱۹ درس سوم: واج آرایی، واژه آرایی

فصل دوم

- ۲۹ درس چهارم: تاریخ ادبیات پیش از اسلام و قرن‌های اولیه هجری
۳۶ درس پنجم: هماهنگی پاره‌های کلام
۴۲ درس ششم: سجع و انواع آن

فصل سوم

- ۴۹ درس هفتم: سبک و سبک‌شناسی (سبک خراسانی)
۵۶ درس هشتم: وزن شعر فارسی
۶۱ درس نهم: موازنه و ترصیع

فصل چهارم

- ۶۷ درس دهم: زبان و ادبیات فارسی در سده‌های پنجم و ششم و ویژگی‌های سبکی آن
۷۶ درس یازدهم: قافیه
۸۶ درس دوازدهم: جناس و انواع آن

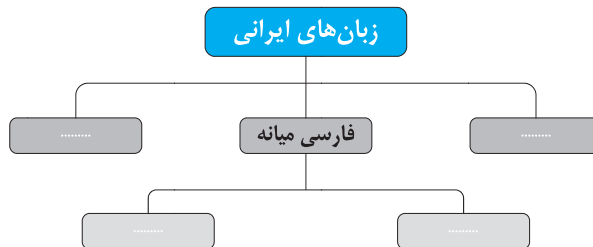
پاسخ‌نامه تشریحی

۹۵

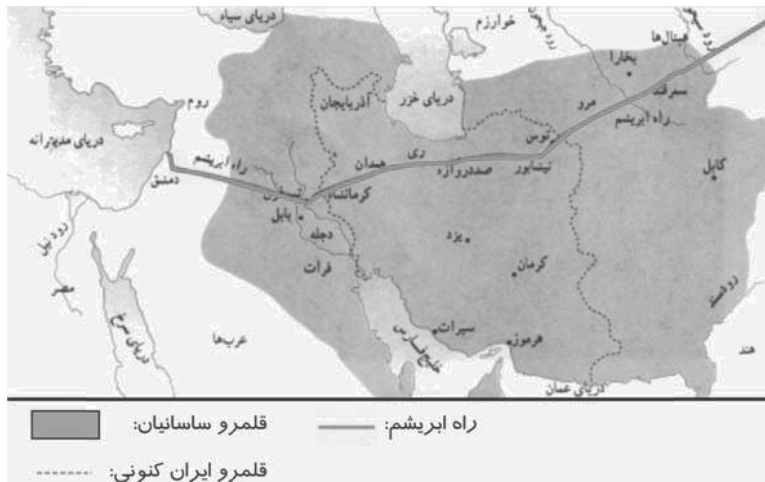

خودارزیابی

۱. چرا به زبان فارسی نو، «فارسی دری» هم گفته می‌شود؟
۲. نمودار زیر را با توجه به آموزه‌های درس کامل کنید.

۳. عوامل رشد و گسترش زبان و ادب پارسی را در این دوره زمانی (قرن‌های چهارم و پنجم هجری) بنویسید.
۴. مهم‌ترین کتاب‌های نثر این دوره کدام‌اند و چه تأثیری بر وضعیت عمومی زبان و ادب فارسی داشته‌اند؟
۵. درباره مضامین شعری این دوره توضیح دهید.
۶. قلمرو شعر و نثر فارسی را در این دوره، روی نقشه نشان دهید.

هماهنگی پاره‌های کلام

این درس زیربنای یادگیری علم عروض است. احتمالاً کلمه «عروض» را از دبیران یا دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر شنیده‌اید. اگر این درس را خوب یاد بگیرید و نتوانید بین علامت هجای کوتاه و بلند تفاوت قائل شوید، در تحلیل دروس عروض سال یازدهم و بعد از آن سال دوازدهم، دچار مشکل خواهید شد؛ پس مصوّت، صامت، هجا و ... را خوب یاد بگیرید.

هرسخن تأثیرگذاری از وزن، عاطفه و خیال بهره برده است. هریک از این عناصر نقش مهمی را در سخن تأثیرگذار ایفا می‌کنند.

- «وزن» آشکارترین ابزار موسیقایی شعر است.
- برای تشخیص موسیقی یک شعر دو راه وجود دارد: ۱- بیشتر کردن تمرین‌های شنیداری ۲- بخش کردن شعر به پاره‌های هماهنگ و مساوی تاکنون به ساختار یک بیت دقت کرده‌اید؟ ببینید:

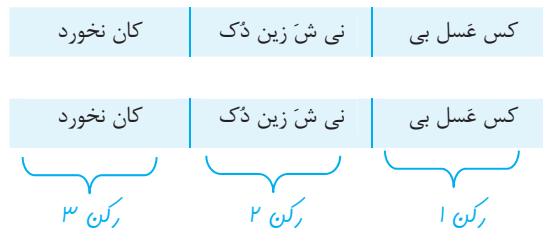
کس عسل بی‌نیش از این دکان نفورد کس رطب بی‌فا از این بستان نوید

این بیت دارای دو خانه است:

۱ کس عسل بی‌نیش از این دکان نخورد

۲ کس رطب بی‌فا از این بستان نجید

به هر یک از این خانه‌ها «مصراع» می‌گوییم. خود این مصراع‌ها از قطعه‌های کوچک و هماهنگ تشکیل شده‌اند. این قطعه‌های کوچک در مصراع اول به شکل زیر هستند:

به هر کدام از این پاره‌ها «رکن» می‌گوییم.

همان‌طور که می‌بینید، درون هر کدام از این رکن‌ها هم بخش‌های کوچکتری وجود دارد که به این بخش‌های کوچک «هجا» می‌گویند. «هجا» یا «بخش» مقدار آوایی است که دهان با یک‌بار باز شدن آن را ادا می‌کند. هجاهای مصراع اول بیت بالا را ببینیم:

کس ع سل بی نی شَ زین ذک کان نَ خورد

(هجا همان بخش کردن کلمات است. مثل اینکه در اول ابتدایی «آب» را بخش می‌کردیم. برای به دست آوردن هجاهای یک کلمه هم باید همان کار را انجام دهیم.)

هجا از «واج» به وجود می‌آید و شکل نوشتاری واج را «حرف» می‌نامند. (در درس سوم به طور مختصر درباره‌ی واج، صامت و مصوّت صحبت کردیم.)

واج: کوچک‌ترین واحد «آوایی» زبان است.

مثال: واژه‌ی کردار دو هجا و شش واج دارد: هجا: کِر / دار واج: ک / - / ا / د / ا / ر

مصوّت: زبان فارسی «شش» مصوت دارد: ۱- مصوت‌های کوتاه (بَ) ۲- مصوت‌های بلند «ا، ی، و»

صامت: ۲۳ واج دیگر زبان فارسی صامت هستند؛ پ / چ / ف / و ...

از صامت‌های فارسی «شش» صامت در نوشتار بیش از یک نوع هستند؛ ع (=ء) ت (=ط) ز (=ذ، ظ، ض) ص (=ث، ص) غ (=ق) ه (=ح) برخی مصوّت‌ها هستند که ظاهرشان شبیه صامت است اما صدای مصوّت دارند؛ و ← کویدن (مصوّت) / ورزش (صامت) ی ← بیدار (مصوّت) / یاران (صامت) صامت «ه» در برخی موارد صدای - می‌دهد: ه ← خانه (مصوّت) ماه (صامت)

تقسیم‌بندی هجاها

هجاهای زبان فارسی به «سه دسته» تقسیم می‌شوند:

عنوان هجا	نحوه قرار گرفتن	نشانه	مثال
کوتاه	صامت + مصوت کوتاه	U	بَ، تِ، رُ
بلند	الف) صامت + مصوت کوتاه + صامت ب) صامت + مصوت بلند	-	ذَر، دَل، پُر پا، جو، سی
کشیده	الف) صامت + مصوت کوتاه + دو صامت	U- U-	بُرَد، گُشت، دَرَد، مَرگ دود، رود، کاشت، راست

عنوان هجا	نحوه قرار گرفتن	نشانه	مثال
	(ب) صامت+ مصوت بلند + یک یا دو صامت		

نکات مهم هنگام جداسازی هجاهای یک کلمه

- هر هجا (بخش)، یک مصوت دارد؛ بنابراین، تعداد هجاهای یک کلمه با تعداد مصوت‌های آن برابر است.
برای مثال: «تبریک» دو مصوت (ت، ی) دارد و دو هجاست.
 - هر هجا را همان‌طور که می‌خوانیم، می‌نویسیم تا واج‌های آن را به‌درستی تعیین کنیم.
برای مثال: خواب ← خاب: هجای کشیده (U-).
 - در زبان فارسی هیچ واژه‌ای با مصوت آغاز نمی‌شود؛ بنابراین، واژه‌هایی مانند «آب» که ظاهراً با مصوت آغاز می‌شوند نیز در ابتدای خود یک صامت همزه دارند که در تعیین نوع هجا و تعداد واج‌ها باید بدان توجه داشت.
برای مثال: واژه «آب» یک هجای کشیده است. آب ے آب
 - هجای کشیده معادل یک هجای بلند و یک هجای کوتاه است؛ مثلاً «کار» از یک هجای بلند ے کا (-) و یک هجای کوتاه ے ر (U) تشکیل شده است.
 - مصوت بلند پیش از «ن» (نون ساکن) کوتاه به حساب می‌آید. به‌عنوان مثال، «نان» یک هجای بلند (-) است. خب! این جمله کتاب نیاز به کمی تفسیر دارد. کمی "مبهم می‌زند". کتاب نگفته است تبدیل این مصوت‌ها چگونه است. البته ندانستن آن هم فرقی نمی‌کند اما برای کسانی که بیشتر می‌خواهند بدانند بیان می‌کنم. اگر قبل از «ن» مصوت بلند «ا» دیدید، آن را تبدیل به مصوت کوتاه - کنید. اگر مصوت بلند «ی» دیدید، آن را تبدیل به مصوت کوتاه - کنید و اگر مصوت بلند «و» دیدید، آن را تبدیل به مصوت کوتاه - کنید.
ا ← جان: جن ای ← دین: دین او ← رهنمون: رهنمون
- اگر به‌خاطر سپردن آن برایتان دشوار است، پیشنهاد می‌کنم «ن» بعد از مصوت بلند را کلاً حذف کنید. مثلاً در کلمه «رهنمون» نون آخر به علت اینکه ساکن است و قبل از آن مصوت بلند آمده است، کوتاه تلفظ می‌شود. تقطیع آن با وقتی که «ن» را کلاً حذف کنیم هیچ تغییری نمی‌کند:

کوتاه گرفتن «ن»			حذف «ن»		
رَه	ن	مُن	رَه	ن	مو
-	U	-	-	U	-

هموزنی

در هر شعر تمام مصراع‌ها هموزن‌اند. برای آنکه دو مصراع یا بیت هموزن باشند باید:

الف) تعداد هجاهای آن‌ها با هم برابر باشد. (ب) هجاهای کوتاه و بلند آن‌ها در مقابل یکدیگر قرار گیرد.

توجه: «یک نکته بسیار مهم که همواره باید آن را آویزه گوشمان کنیم این است: هجای کشیده یا کوتاه پایان مصراع را همیشه بلند بگیریم. این یک اصل در عروض است و برای صحیح بودن وزن شعر ضروری است.»

چاله چوله

نشان دهید که دو مصراع بیت زیر با یکدیگر هموزن هستند.

«ساقی بر من قصه جمشید چه خوانی جمشید منم تا به کفم جام گرفتم»

خب! اول بیت را درست بخوانید. دقت کنید که به تعداد هر بخشی که انجام می‌دهید در کلمه مصوت وجود دارد؛ مثلاً کلمه «ساقی» را بخش کنید. سا قی. دو بخش (هجا) است؛ پس دو مصوت داریم: «ا» و «ی». هر کلمه را همان‌طور که تلفظ می‌کنید بنویسید و حروف مشدد را دوبار لحاظ کنید؛ سپس هجاها را داخل این جدول وارد کنید و علامت هر هجا را زیر آن بنویسید.

سا	قی	ب	ر	من	قص	ص	ی	جم	شی	د	چ	خا	نی
-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-
جم	شی	د	م	نم	تا	ب	ک	فم	جا	م	گ	رف	تم

اثبات کردیم که دو مصراع بیت بالا هموزن هستند؛ زیرا هجاهای بلند و کوتاه آن دقیقاً مقابل یکدیگر قرار می‌گیرند. برای تسلط بیشتر بر این درس تست‌ها را در ادامه حتماً حل کنید.

وزن در شعر نو

در شعر نو، معمولاً شاعران تساوی مصراع‌های شعری را الزامی نمی‌دانند؛ به همین سبب طول مصراع‌های شعر نو یکسان نیست.

گیسوان تو پریشانتر از اندیشه من

گیسوان تو شب بی‌پایان

بنگل عطرآلود

شکن گیسوی تو موج دریای فیال»

«در شبان غم تنهایی فویش

عابد پیشم سفنگوی توام

من در این تاریکی

من در این تیره‌شب جانفرسا

زائر ظلمت گیسوی توام

همان‌طور که ملاحظه می‌کنید، طول مصراع‌ها در شعر نو یکسان نیست.

پرسش‌های تشریحی

درس ۵ ؟

تعیین کنید کدام عبارت درست و کدام نادرست است.

۲۵۴. شاعران برای تأثیرگذاری سخن خود از «موسیقی»، «عاطفه» و «خیال» بهره می‌گیرند.
۲۵۵. وزن آشکارترین ابزار موسیقی شعر است.
۲۵۶. هجا کوچکترین واحد آوایی زبان است.
۲۵۷. تعداد هجاهای یک کلمه با تعداد صامت‌های آن کلمه برابر است.
۲۵۸. هجا یا بخش، مقدار آوایی است که دهان با یک بار شدن آن را ادا می‌کند.
۲۵۹. واج از هجا پدید می‌آید.
۲۶۰. در هر شعر، تمام مصراع‌ها هم وزن‌اند.
۲۶۱. در زبان فارسی هیچ واژه‌ای با مصوّت آغاز نمی‌شود.
۲۶۲. هجای پایانی اوزان شعر فارسی همیشه کشیده محسوب می‌شود.

جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

۲۶۳. در زبان فارسی، هیچ واژه‌ای با آغاز نمی‌شود.
۲۶۴. شاعران برای تأثیرگذاری سخن خود از و بهره می‌گیرند.
۲۶۵. در شعر نو، معمولاً شاعران تساوی را ضروری نمی‌دانند.
۲۶۶. کوچکترین واحد آوایی زبان است.
۲۶۷. آشکارترین ابزار موسیقایی شعر است.
۲۶۸. برای آنکه دو مصراع یا بیت هم‌وزن باشند باید تعداد آن‌ها با هم برابر باشد.
۲۶۹. الگوی «صامت + مصوت‌بلند + یک یا دو صامت» نشان از هجای دارد.
۲۷۰. مصوت بلند بعد از «ن» به‌شمار می‌آید.
۲۷۱. هر مصراع از پاره‌هایی تشکیل شده است که به هر یک از این پاره‌ها می‌گویند.

به پرسش‌های زیر پاسخ کوتاه دهید.

۲۷۲. هجای دوم کلمه «اسفناک» چه نوع هجایی است؟
۲۷۳. تعداد هجاهای بلند مصراع روبه‌رو را مشخص کنید. «ستاره‌ای بدرخشید و ماه مجلس شد»
۲۷۴. در بیت:
- «ز خاک آفریدت خداوند پاک
پس ای بنده افتادگی کن چو خاک»
- الف) هجای آخر چه هجایی به حساب می‌آید؟
ب) هجای پنجم مصراع دوم را بنویسید.
۲۷۵. صامت و مصوّت‌های مصراع «هر کو نکاشت مهر و ز خوبی گلی نجید» را مشخص کنید.
۲۷۶. در مصراع «دولت فقر خدایا به من ارزانی دار»
الف) هجاهای تشکیل‌دهنده را تجزیه کنید.
ب) علامت خاص هر هجا را نشان دهید.
۲۷۷. واج‌های کلمات «هوشنگ» و «کارد» را بنویسید و مشخص کنید کدام صامت و کدام مصوّت‌اند؟
۲۷۸. در کلمات «آب» و «انار» واج‌ها و هجاها را مشخص کنید.
۲۷۹. برای هر کدام از هجاهای کوتاه، بلند و کشیده یک مثال بنویسید.
۲۸۰. هر عبارت گروه «الف» با کدام کلمه گروه «ب» مطابقت دارد؟ (توجه: در گروه «ب» یک کلمه اضافه است.)

گروه «الف»	گروه «ب»
الف) آشکارترین ابزار موسیقی شعر	مصوّت
ب) مقدار آوایی که دهان با یک‌بار شدن آن را ادا می‌کند.	وزن
ج) کوچکترین واحد آوایی زبان	هجا
	واج

پرسش‌های چهارگزینه‌ای

۲۸۲. در کدام گزینه تعداد مصوت‌های واژه‌های روبه‌رو به‌درستی ذکر شده است؟ «نسیم - مستانه - واژه - سواد - خیرخواهی»

- ۱ دو - سه - دو - دو - سه
۲ سه - سه - دو - سه - چهار
۳ دو - دو - سه - دو - سه
۴ سه - سه - دو - چهار - چهار

۲۸۳. از صامت‌های فارسی چند مورد در خط بیش از یک علامت دارند؟

- ۱ پنج
۲ شش
۳ هفت
۴ هشت

۲۸۴. هجای کدام گزینه با هجای سایر گزینه‌ها متفاوت است؟

- ۱ گل
۲ شیر
۳ غم
۴ جو

۲۸۵. علامت هجاهای کدام گزینه با دیگر گزینه‌ها متفاوت است؟

- ۱ ماهم این هفته برون رفت و به چشم سالی است
۲ چنین است کیهان پر درد و رنج
۳ ارغوان جام عقیقی به سمن خواهد داد
۴ تا تو را خود ز میان با که عنایت باشد

۲۸۶. علامت هجای کدام گزینه به شکل (U-) است؟

- ۱ آب
۲ ما
۳ چو
۴ دل

۲۸۷. کدام گزینه هجای کشیده است؟

- ۱ سه
۲ آز
۳ که
۴ و

۲۸۸. تعیین کنید در کدام گزینه، مصوت کم‌تری به کار رفته است؟

- ۱ استدلال
۲ اطاعت
۳ نازنین
۴ همکار

۲۸۹. کدام گزینه از نظر کمیت مصوت با بقیه گزینه‌ها متفاوت است؟

- ۱ شاه شمشاد قدان
۲ نازپرورد تنعم
۳ احوال عشق و مستی
۴ آن یار پری‌چهره

۲۹۰. تعداد مصوت‌ها و صامت‌ها در کدام گزینه بیشتر است؟

- ۱ مامان می‌گوید محله شما مثل صندوق‌خانه است؛ همه چیز در آن پیدا می‌شود.
۲ من کشور چین را ندیده‌ام ولی فکر می‌کنم باید جایی مثل محله ما باشد.
۳ به این خانه که آمدم تصمیم گرفتیم این‌جا را دوست داشته باشیم.
۴ می‌گویند در کوچه‌های چین هیچ حیوانی دیده نمی‌شود.

۲۹۱. کدام گزینه از نظر کمیت صامت و مصوت با بقیه متفاوت است؟

- ۱ نشاید که خوبان به صحرا روند
۲ همه سر به سر پاک در چنگ ماست
۳ اگر هوشمندی به معنی گرای
۴ جان در تن تو بگو کجا دارد جا

۲۹۲. کدام یک از گزینه‌های داده‌شده، با مصراع زیر، از نظر کمیت صامت‌ها برابر است؟

«خلوتم چراغان کن، ای چراغ روحانی»

- ۱ ز روی دوست دل دشمنان چه دریابد
۲ با من بگو تا کیستی، مهری بگو، ماهی بگو
۳ من گلی را دوست می‌دارم که در گلزار نیست
۴ پارسائی راست ناید، یار ما آسوده باش

۲۹۳. تعداد مصوت‌ها در کدام گزینه نادرست است؟

- ۱ یاد یار مهربان آید همی < ۱۱
۲ عیدانه فراوان شد، تا باد چنین بادا < ۱۲
۳ گر در طلبت رنجی ما را برسد شاید < ۱۴
۴ در عشق، شکیب کی کند سود < ۸

۲۹۴. کدام یک از گروه کلمات زیر، هجای برابر ندارد؟

- ۱ شتابان، کرامت، نوادر
۲ یادگاری، آمادگی، صادراتی
۳ گوارا، نهایت، شمالی
۴ قدرت، گوشه، لادن

۲۹۵. کدام مصراع با هجای بلند آغاز می‌شود؟

- ۱ چنانست دوست می‌دارم که وصلم دل نمی‌خواهد
۲ ده روز مهر گردون افسانه است و افسون
۳ سر آن ندارد امشب که برآید آفتابی
۴ تو را من چشم در راهم

۲۹۶. تعداد هجاهای کدام گزینه با مصراع «آمدی جانم به قربانت، ولی حالا چرا» برابر است؟

- ۱ راهرو گر صد هنر دارد توکل بایش
۲ رونق باغ می‌رسد، چشم و چراغ می‌رسد
۳ من نامه نوشتم به کیوتر بسپر دم
۴ جرس فریاد می‌دارد که بر بنیدید محمل‌ها

۲۹۷. هجای کدام گزینه از تکرار (U---) تشکیل شده است؟

- ۱ به علی شناختم من به خدا قسم خدا را
۲ به عزّت چون نبخشدی به دلت می‌ستاندنت
۳ تو یار من که نبودی منم که یار تو بودم
۴ مه من هنوز عشقت دل من فکار دارد

۲۹۸. علامت هجایی کدام گزینه تکرار (U-) است؟

- ۱ ای که صد سلسله دل، بسته به هر مو داری
۲ صبر در عشق تو جانا هله تا چند کنم
۳ با من بگو تا کیستی؟ مهری بگو، ماهی بگو
۴ ساقی! بر من قصه جمشید چه خوانی

۲۹۹. علامت هجایی کدام گزینه «UU-U-U-U» است؟

- ۱ سحر با باد می‌گفتم حدیث آرزومندی
۲ هزار جهد بکردم که یار من باشی
۳ مکن از خواب بیدارم خدا را
۴ فراق و وصل چه باشد رضای دوست طلب

۳۰۰. علامت هجایی همه گزینه‌ها از تکرار (U-) است، به جز.....

- ۱ خدایا به عزّت که خوارم مکن
۲ مکن پیش دیوار غیبت بسی
۳ نمانم کسی زنده از گوهرت
۴ قبا بسته چو گل در تازه‌رویی

۳۰۱. علامت هجایی (UU--UU--UU--UU-) در کدام گزینه وجود دارد؟

- ۱ پیوسته زندگانی در جنگ بود با ما
۲ یک گل ز باغ دوست، کسی بو نمی‌کند
۳ شیر که پایبند شد تن بدهد به روپهی
۴ گر طربی در طربم گر حزنی در حزنم

۳۰۲. در کدام گزینه علامت هجایی (UU--UU--UU--U-) دیده می‌شود؟

- ۱ پاره‌ای از زلف کم کن مایه‌ای ده روز را
۲ گفت از تو برنگردم تا نسوزم خرمنت
۳ در خرابات به می جبه و دستار دهد
۴ تا نپنداری که از دام ملامت جسته‌ام

۳۰۳. علامت هجایی همه گزینه‌ها (UU--UU--UU--UU-) است، به جز.....

- ۱ چون یاد تو می‌آرم خود هیچ نمی‌مانم
۲ در خواب دوش پیری در کوی عشق دیدم
۳ کز دست بخواهد شد پایاب شکیبایی
۴ جز کلبه من جایی از رخس فرونایی

۳۰۴. شکل هجایی مقابل کدام گزینه نادرست است؟

- ۱ ای آب زندگانی یک نکته از دهانت ← UU-U-U-U--
۲ گر زلیخا نیستی پیراهن یوسف مدر ← UU--UU-U--
۳ درشکنم طرف شب با تو به شکر طرب ← UU-U-U-U--
۴ بخت را در گلیم بایستی ← UU-U-U--

۳۰۵. شکل هجایی بیت زیر، در کدام گزینه به‌درستی آمده است؟

- «از جلوه تو برگ ز پیوند بگسلد
نشو و نما ز نخل برومند بگسلد»
۱ UU--UU--UU-- / UU--UU--UU--
۲ UU--UU--UU-- / UU--UU--UU--
۳ UU--UU--UU-- / UU--UU--UU--
۴ UU--UU--UU-- / UU--UU--UU--

خودارزیابی

۱. صامت‌ها و مصوّت‌های مصراع اول بیت نخست را مشخص نمایید.

نشاید که خوبان به صحرا روند همه کس شناسند و هر جا روند

(سعری)

حلالست رفتن به صحرا، ولیک نه انصاف باشد که بی ما روند

هر بیت را به هجاهای تشکیل‌دهنده آن تجزیه کنید؛ سپس هر هجا را با علامت خاص آن بنویسید.

عجب نیست از گل که خندد به سروی که در این چمن پای در گل نشیند

(طیب اصفهانی)

اگر هوشمندی به معنی گرای که معنی بماند نه صورت به جای

(سعری)

۳. در بیت زیر، چند هجای کوتاه وجود دارد؟

تا رنج تحمل نکنی، گنج نبینی تا شب نرود، صبح پدیدار نباشد

(سعری)

۱۸۵. منطقه رواج فارسی دری نخست مشرق و شمال شرقی ایران بود.
۱۸۶. کسی که قصیده تمام و کمال در مورد موعظه و نصیحت سرود کسایی مروزی بود که ناصر خسرو از شیوه او پیروی کرد.
۱۸۷. شاعران این عصر (قرن چهارم و اوایل قرن پنجم) بیشتر به واقعیت‌های بیرونی نظر داشته‌اند.
۱۸۸. شعر این دوره (قرن چهارم و اوایل قرن پنجم) اوج درخشش شعر حماسی است.
۱۸۹. اصل تفسیر طبری را «محمد بن جریر طبری» به زبان «عربی» نوشته است.
۱۹۰. کتاب تاریخ بلعمی همان «تاریخ الرسل و الملوک» است که به زبان عربی بوده و بلعمی آن را به فارسی بازگرداند.
۱۹۱. تاریخ بلعمی به امر منصور بن نوح سامانی نگاشته شد.
- پاسخ کوتاه**
۱۹۲. پارسی یا فارسی
۱۹۳. دوره ساسانی
۱۹۴. هخامنشی
۱۹۵. میخی
۱۹۶. زبان پارتی
۱۹۷. زبان فارسی به زبان دری یا فارسی نو تبدیل شد.
۱۹۸. زبان پهلوی
۱۹۹. منطقه رواج فارسی دری مشرق و شمال شرقی ایران بود.
۲۰۰. رودکی و فردوسی
۲۰۱. قرن چهارم و اوایل قرن پنجم
۲۰۲. بخارا
۲۰۳. عنصری، فرخی و منوچهری
۲۰۴. پایه حماسه ملی به زبان فارسی در قرن چهارم گذاشته شد.
۲۰۵. این دوره همزمان با حکومت سامانی در ایران است.
۲۰۶. کتاب «تاریخ بلعمی» به دستور «منصور بن نوح سامانی» به فارسی درآمد.
۲۰۷. از جمله ویژگی‌های شعر فارسی در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم سادگی، روانی کلام و فکر آن است.
۲۰۸. انواع شعر این دوره شعر حماسی، شعر غنایی، شعر مدحی و شعر حکمی است.
۲۰۹. موضوع شاهنامه ابومنصوری تاریخ گذشته ایران است.
۲۱۰. جمعی از دانشمندان آن زمان

پاسخ کامل

۲۱۱. به ۳ دسته: فارسی باستان، فارسی میانه و فارسی نو
۲۱۲. فرمان‌ها و نامه‌های شاهان هخامنشی که به خط میخی نگاشته شده است.
۲۱۳. یادگار زریران - آثار دینی زرتشتی - کلیله و دمنه - هزار و یک شب - درخت آسوریک
۲۱۴. پس از ورود اسلام به ایران تحول تازه‌ای در زبان شکل گرفت و با بهره‌گیری از الفبای خط عربی به مرحله جدیدی گام نهاد که به آن «فارسی نو» یا «فارسی دری» می‌گویند.
۲۱۵. زبان دربار ساسانیان - زبان محاوره و مکاتبه مقامات دولتی بوده است.
۲۱۶. فارسی دری نخستین صورت زبان ادبی فارسی نو در برابر نفوذ عناصر زبان عربی بود. فارسی دری به تدریج غنی گشت.
۲۱۷. قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم مهم‌ترین دوره تمدن اسلامی ایران بوده است. نظم و نثر فارسی در این دوره شکوفا شد. در آغاز این دوره دولت سامانی روی کار آمد و رسم‌ها و سنت‌های فرهنگی کهن ایران را رواج داد.
۲۱۸. شاعران این عصر بیشتر به واقعیات بیرونی نظر داشتند و مفاهیم ذهنی آنان از قلمرو تعالیم کلی اخلاقی فراتر نمی‌رفت، سادگی فکر و روانی کلام، آوردن ترکیبات تازه، استعاره‌های دلپذیر، تشبیهات گوناگون و به کارگیری انواع توصیفات از خصیصه‌های دیگر شعر این دوره است.

۲۱۹. «بلعمی» هم‌زمان با ترجمه کتاب، اطلاعات دیگری راجع به تاریخ ایران به دست آورد و بر آن افزود و با حذف مطالبی از اصل تاریخ طبری، آن را به صورت تألیفی مستقل درآورد که به «تاریخ بلعمی» شهرت یافته است.
۲۲۰. اصل تفسیر طبری متعلق به محمد بن جریر طبری است به زبان عربی، اما ترجمه آن توسط جمعی از دانشمندان آن زمان به زبان فارسی صورت گرفته است.

پاسخ پرسش‌های چهارگزینه‌ای - درس ۴

۲۲۱. گزینه ۲ ریشه زبان امروز ایران «پارسی» یا «فارسی» است.
۲۲۲. گزینه ۲ کتاب مذهبی موبدان زردشتی، اوستا بود و در دوره ساسانی نگاشته شد.
۲۲۳. گزینه ۳ از نظر تاریخی زبان فارسی به فارسی باستان، فارسی میانه و فارسی نو تقسیم می‌شود.
۲۲۴. گزینه ۱ آثار به‌جامانده از دوره هخامنشی به خط میخی نوشته شده و شامل فرمان‌ها و نامه‌های شاهان است.
۲۲۵. گزینه ۳ زبان رایج دوره اشکانی، زبان پارتی بوده است.
۲۲۶. گزینه ۴ زبان رسمی دوره ساسانی، پهلوی بود و آثار دینی زردشتی به این زبان تألیف می‌شده‌اند.
۲۲۷. گزینه ۲ شاهنامه ابومنصوری به زبان پهلوی تألیف نشده است.
۲۲۸. گزینه ۱ زبان فارسی پس از اسلام را فارسی نو می‌نامند.
۲۲۹. گزینه ۴ زبان دری، زبان درباری دوره ساسانی بود.
۲۳۰. گزینه ۲ منطقه اصلی رواج فارسی میانه شمال و شمال شرق و منطقه رواج فارسی نو شرق و شمال شرق بود.
۲۳۱. گزینه ۴ ادبیات فارسی دری تقریباً هم‌زمان با تشکیل سلسله طاهریان پدیدار شد.
۲۳۲. گزینه ۲ الف: کتاب اوستا به صورت مکتوب موجود نبود. د: کتاب کلیله و دمنه اصل پارتی ندارد. ه: آثار ادبی پهلوی به سبب اهمیتی که سنت شفاهی در ایران پیش از اسلام داشته غالباً به کتابت درنیامده بودند.
۲۳۳. گزینه ۴ فارسی باستان در دوره هخامنشیان رایج بوده است.
۲۳۴. گزینه ۱ آثار به‌جای‌مانده از فارسی باستان به خط میخی نگارش شده‌اند.
۲۳۵. گزینه ۳ فارسی دری زبانی است که با ورود اسلام به ایران شکل گرفت و زبان کتاب اوستا مربوط به ایران پیش از اسلام است.
۲۳۶. گزینه ۳ قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم
۲۳۷. گزینه ۴ یعقوب لیث صفاری در قرن سوم زبان فارسی دری را زبان رسمی اعلام کرد.
۲۳۸. گزینه ۲ قرن چهارم آغاز حماسه‌سرایی در ادبیات فارسی بود.
۲۳۹. گزینه ۲ مهم‌ترین مرکز فرهنگی سامانیان، بخارا و غزنویان، غزنه بود.
۲۴۰. گزینه ۱ انوری از شاعران دربار سلجوقی است نه غزنوی.
۲۴۱. گزینه ۳ غزنویان به‌خاطر ماندگاری حکومت نوپای خود زبان پارسی را رواج دادند.
۲۴۲. گزینه ۱ به‌منظور دستیابی به خوانندگان بیشتر، دانشمندان ایرانی در قرون اولیه اسلامی آثار خود را به زبان عربی می‌نوشتند.
۲۴۳. گزینه ۴ توجه به واقعیات درونی از ویژگی‌های شعر قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم بود.
۲۴۴. گزینه ۴ رودکی و شهید بلخی موجب قوت و استحکام شعر غنایی فارسی شدند.
۲۴۵. گزینه ۲ شعر تعلیمی در قرن چهارم و اوایل قرن پنجم رواج نداشت.
۲۴۶. گزینه ۳ کسایی مروزی اولین قصیده‌اندروزی را سرود و ناصر خسرو شیوه او را ادامه داد.
۲۴۷. گزینه ۳ نثر علمی در دوره سامانی رواج نداشت.
۲۴۸. گزینه ۱ تاریخ بیهقی از کتاب‌های نثر عهد سامانی نیست.

پاسخ کوتاه

۲۷۲. هجای بلند آ سَف ناک (صامت + مصوت + صامت) ← هجای بلند
۲۷۳. ۸ هجای بلند دارد.

س	تا	ر	ای	ب	د	رَخ	شی	دُ	ما	ه	مَج	لِس	شَد
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

۲۷۴. بلند (الف) بلند (توجه: هجای پایانی اوزان شعر فارسی همیشه بلند به حساب می آید و اگر به جای آن کشیده یا کوتاه بیاید، آن را هجای بلند محسوب می کنیم.) ب) آف ا - (هجای بلند)
۲۷۵. /اه، /ار، /اک، /ان، /اکا، /ش، /اتا، /ام، /اه، /ارا، /زا، /اخ، /ب، /اگ، /ال، /ان، /اچ، /ادا ← (صامت ها)
/آء، /واو، /آء، /اا، /اا، /اا، /او، /او، /اا، /اا، /اا، /اا ← (مصوت ها)

۲۷۶. هوشنگ ← /اه، /واو، /اش، /ا، /ا، /ان، /اگ
صامت مصوت صامت مصوت صامت صامت

دُو	ل	ت	فَق	ر	خ	دَا	بَا	مَ	نَر	زَا	نِي	دَار
-	-	-	-	U	U	-	-	U	U	-	-	-

۲۷۷. کارد ← /اکا، /اا، /ار، /ادا
صامت مصوت صامت مصوت صامت صامت

۲۷۸. آب ← واجها: /اء، /اا، /اب
هجایها ← آب

انار ← واجها: /اء، /ا، /ان، /اا، /ار
هجایها: ا ن ا ر

۲۷۹. هجای کوتاه : که - هجای بلند : در - هجای کشیده: ریخت
۲۸۰. وزن (ب) هجاء (ج) واج

پاسخ کامل

۲۸۱. چون تعداد هجای آنها با هم برابر و ترتیب هجاها با هم یکی است؛ یعنی هجاها کوتاه و بلند مقابل هم قرار گرفته اند.

پاسخ پرسشهای چهارگزینه ای - درس ۵

۲۸۲. گزینه ۱) برای پاسخگویی به سؤالات مصوتها حتماً از بخش کردن کمک بگیرید. اینگونه زودتر به پاسخ می رسید؛ مثلاً نسیم: دو بخش است پس دو مصوت دارد.
ما در زبان فارسی سه مصوت کوتاه اَ و اِ و اُ و ۳ مصوت بلند /او، /ا، /ای داریم. نسیم: ن /اَ س /اِ ی /اِ م: ۲ مصوت مستانه: ۳ مصوت دارد.
واژه: و /اِ /زُ /: - ۲ مصوت.
سواد: س /اِ و /اِ /د: ۲ مصوت.

۲۸۳. گزینه ۲) خ /اِ / را خ /اِ / او /ه / ا: ۳ مصوت
ع (= ا) ت (= ط) ز (= ذ، ظ، ض) ص (= ث، ص) غ (= ق) ه (= ح)

۲۸۴. گزینه ۲) تشریح گزینهها: گل: - شیر: - U غم: - جو: -
۲۸۵. گزینه ۳) (برای پاسخگویی به این سؤال باید سایر ابیات را تقطیع کرد. البته راه دیگری برای تشخیص سریع تر جواب آن است که هجای اول سه بیت بلند است، در حالی که هجای اول بیت سوم کوتاه است.)
گزینه ۱):

ما	ه	مِین	هَف	تِ	بُ	رَوَن	رَف	تْ	بِ	چَش	مَم	سَا	لِیس	ت
-	-	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-	-	U

گزینه ۲):

اَر	غ	وَان	جَا	م	ع	قِی	قِی	بِ	سَ	مَن	خَا	هَد	دَا	د
-	-	-	-	U	U	-	-	-	U	U	-	-	-	U

۲۴۹. گزینه ۳) منبع اصلی «تاریخ الرسل و الملوک» بود و نگارش آن به دستور منصور بن نوح انجام گرفته است.
۲۵۰. گزینه ۴) پدر شعر فارسی «رودکی» است و شعر حماسی با «فردوسی» به اوج رسید.
۲۵۱. گزینه ۳) آوردن اصطلاحات علمی از ویژگی های نثر فارسی عهد ساسانی نیست.
۲۵۲. گزینه ۴) ترجمه تفسیر طبری توسط جمعی از دانشمندان خراسان انجام شده است.
۲۵۳. گزینه ۲) تاریخ بلعمی ترجمه کتاب تاریخ الرسل و الملوک است و به دستور منصور بن نوح سامانی تألیف شده است.

پاسخ خودارزیابی - درس ۶

۱- چون پس از ورود اسلام به ایران، زبان فارسی، تحول تازه ای را پشت سر گذاشت و با بهره گیری از الفبای عربی به مرحله جدیدی گام نهاد که به آن «فارسی نو» یا «فارسی دری» می گویند.

۲-

۳-

- آشنا نبودن برخی از پادشاهان این دوره با زبان عربی.
- رواج نیافتن زبان عربی در میان حکومتها و در میان مردم.
- رواج آداب و رسوم و سنن کهن ایرانی.
- ادیب بودن برخی از امرا و تشویق کردن شاعران و نویسندگان آن دوره.
- شاهنامه ابومنصوری، ترجمه تفسیر طبری و تاریخ بلعمی سبب رشد و شکوفایی زبان فارسی شدند.

- ۵- سادگی فکر و روانی کلام در شعر این دوره رواج دارد. شاعران این عصر به واقعیت بیرونی نظر دارند و مفاهیم ذهنی آنان از قلمرو تعالیم اخلاقی فراتر نمی رود. آوردن ترکیبات تازه و استعاره های دلپذیر، تشبیهات گوناگون و به کارگیری انواع توصیفات از دیگر خصیصه های دیگر شعر این دوره است.
۶- نوای بخارا - خراسان - ماوراءالنهر - خراسان بزرگ

پاسخ پرسشهای تشریحی - درس ۵

درست/ نادرست

۲۵۴. نادرست	۲۵۵. درست
۲۵۶. نادرست	۲۵۷. نادرست
۲۵۸. درست	۲۵۹. نادرست
۲۶۰. درست	۲۶۱. درست
۲۶۲. نادرست	

جاهای خالی

۲۶۳. مصوت
۲۶۴. وزن، عاطفه و خیال
۲۶۵. مصراع های شعری
۲۶۶. واج
۲۶۷. وزن
۲۶۸. هجاها
۲۶۹. کشیده
۲۷۰. کوتاه
۲۷۱. رکن

